

Moje dvorišče je moj svet.
Fototeka Muzeja novejšje zgodovine Celje, junij 2008

Nekdanja skupna pralnica na celjskem dvorišču.
Fototeka Muzeja novejšje zgodovine Celje, junij 2008

DVORIŠČA V CELJU

Namen naše skupine je bil raziskati in dokumentirati današnje stanje na celjskih dvoriščih. Pri svojem delu smo izhajale iz članka Dvorišča in vrtovi starega mestnega jedra Celje: Dediščina preteklosti in potrebe sedanosti, ki je leta 1988 izšel v Celjskem zborniku. Izbrale smo tri kareje (območja) v samem mestnem jedru Celja, za katera je bila predvidena prenova:

- prvi kare obsega Prešernovo in Razlagovo ulico ter Slomškov in Glavni trg;
- drugi kare zajema dvorišča Gosposke 1 – predel Okopi;
- tretji kare pa obsega Levstikovo, Aškerčevo, Cankarjevo in Stanetovo ulico.

Večino dvorišč v naštetih karejih smo obiskale in primerjale današnje stanje s stanjem iz leta 1988 in s predlogi prenove. Dvorišča smo klasificirale po urbanistični metodi.

Med dvorišča in vrtove štejemo vse tiste površine, ki se nahajajo znotraj ulične pozidave, oziroma površine, ki so ločene od javnih komunikacij z objekti. Ti odprti prostori v starem mestnem jedru imajo določeno obliko in namembnost. Glede na te značilnosti smo jih razdelile v tri skupine:

Manjša zaprta dvorišča, ki se nahajajo ob enem objektu, so omejena z vseh strani in niso prehodna. Uporabljajo jih najemniki iste hiše, dostop pa je mogoče zapreti. Takšna dvorišča so pretežno v zasebni rabi ali v rabi gostinskega lokala.

Večja dvorišča in vrtovi se nahajajo ob večjih objektih, med dvorišči ni vidne meje, ponekod je ohranjena ograja. Dvorišča uporabljajo najemniki, uporabniki lokalov (parkiranje). Takšna dvorišča so ponavadi prehodna.

Notranji prostor obuličnega kareja so dvorišča, ki se nahajajo ob več objektih v večjem uličnem kareju, dostop na dvorišča ni kontroliran in se ga ne da zapreti. Dvorišča uporabljajo najemniki hiš, uporabniki lokalov in obiskovalci mesta, del površine je namenjen javnemu parkiranju.

Poleg tega smo dvorišča opredelili tudi glede na namembnost, in sicer: površina z vrtom, parkirišče, gostinski lokali, objekti z obrtjo, prostor z igrali ter zaraščeno območje.

Najmanj razlik med predlogom ureditve Kocuvan Polutnikove (1988: 122–123) iz leta 1988 in današnjem stanjem¹ smo opazili v drugem kareju, ki zajema dvorišče Gosposke 1, to je predel Okopi.

Pričujoči kare je razdeljen na tri dvorišča, med katerimi je prvo najmanjše. Na njem so stanovanjski objekti, kot kaže tudi predlog ureditve. Po tleh so betonske plošče, v betonu je malo vidnega prodca. Plan ureditve omenja tudi vodnjak v vogalu dvorišča, ki je sedaj nakazan v tlaku. Ob vhodu v klet je bila uresničena ideja o klopi za posedanje in zidno popenjavko. Drugo dvorišče ima javen značaj, saj so na njem lokali. Tretje je bilo leta 1988 namenjeno stanovanjskemu programu, sedaj pa je parkirišče. Predlagani so bili tudi klopi, koš za smeti in leseno otroško igralo, vendar se nič od tega ni uresničilo. V načrtu pred dvajsetimi leti so bili tudi konfini, ki sedaj zapi- rajo drugo in tretje dvorišče. Škoda, ker na prehodu ne raste drevo, ki je bilo predvideno v članku.

Tretji kare oklepajo Levstikova, Aškerčeva, Cankarjeva in Stanetova ulica. Predstavlja gradnjo mesta v 19. in 20. stoletju, tik za srednjeveškim obzidjem in še na območju antične Celeje. Kare prestavlja novo, načrtno urbanizacijo mesta, saj se na njem nahajajo pretežno stanovanjski bloki. Na tem območju smo odkrile parkirišča, garaže, vrtove, manjša dvorišča, v osrednjem delu območja pa je tudi vrtec.

Meje med posameznimi območji so večinoma tudi parcelne meje. Po njih potekajo lesene ograje, ki ločijo med seboj po

¹ Popis je trajal od 26. 6. do 28. 6. 2008.

* Maša Zavrtanik, univ. dipl. etnol. in kult. antropol. 5292 Renče, Martinuči 38, E-naslov: fernetka@gmail.com; Tanja Rijavec, absolventka Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 5261 Šempas, Vitovlje 84, E-naslov: rijavec.tanja@gmail.com; Martina Fekonja, absolventka Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 2000 Maribor, Roška 30, E-naslov: martina.etnologinja@gmail.com

namembnosti različna območja. Samo dvorišče je razdeljeno na več delov, meje so določene z lesenimi ograjami, delček ograje je tudi zidan.

V delu ob Cankarjevi ulici se nahaja pralnici namenjen objekt, ki ni več v rabi, okrog nje so parkirišča. Predvidenih vodnjakov, klopi za posedanje, igral in droga za stepanje preprog ni. Od predvidene ureditve dela ob Cankarjevi ulici iz leta 1988 so bile urejene le garažne hiše in parkirišča. Iz te strani naj bi bila tudi omogočena pot do vrtca, vendar te poti ni.

Kot že omenjeno, se v osrednjem delu območja nahaja vrtec, ki pa ni več ograjen z zidom, ampak z ograjo. Bil je tudi obnovljen in dozidan. Okolica je urejena z zelenico in igrali. Predvidenih nadstrešnic in pergol za zatočišče pred dežjem ni. Prestavljen je tudi glavni vhod v vrtec, in sicer na povsem drugo stran. Samo območje okrog vrtca ni več razparcelirano, ampak je tu večja travnata površina z igrali.

Del ob Stanetovi ulici je namenjen zelo urejenemu parkirišču. Tudi območje ob Levstikovi ulici je namenjeno velikemu asfaltnemu parkirišču. Že leta 1988 je bilo zabeleženo, da se zaradi nevezdrževanja dvorišče opazno zarašča, kar pa je žal na določenih delih vidno še danes.

Dvorišča so bila nekoč pomembna zaradi svoje funkcional-

nosti, ki pa se je z leti spreminjala. Po terenskem delu smo ugotovili, da so današnja dvorišča v mestnem jedru Celja namenjena predvsem parkiriščem, manj vrtovom in zelenim površinam, obrtem in lokalom. Sklenemo lahko, da je bil plan ureditve prostora bolj naravnani k stanovalcem, saj je bilo predvidenih več stanovanj, zelenic, klopi in igral za druženje. Njihovo mesto so žal zavzeli avtomobili. Vse bolj izgubljajo funkcijo družabnega prostora, ki je bila v preteklosti v ospredju. Način življenja ljudi se je v zadnjih desetletjih precej spremenil; človek pa je tisti, ki spreminja tudi okolje, v katerem živi. Tako smo lahko na podlagi raziskave dvorišč videle, da ima največjo vlogo pri oblikovanju okolice, načina življenja, odnosa do okolja ipd. prav človek sam, ki lahko dvorišču pusti njegovo prvotno namembnost ali pa jo povsem spremeni v trenutno najbolj koristen objekt.

Viri in literatura

KOCUVAN POLUTNIK, Alenka: Dvorišča in vrtovi starega mestnega jedra Celje. V: Gustav Grobelnik (ur.), *Celjski zbornik*. Celje: Kulturna skupnost občine Celje, 1988

DVORIŠČA IN VRTOVI PRVEGA KAREJA MESTNEGA JEDRA CELJA

Prvi kare zajema območje med Prešernovo in Razlagovo ulico ter Slomškov in Glavni trg ter je ena najstarejših morfoloških enot Celja. Glavna značilnost omenjenega kareja sta ohranjeni srednjeveška parcelacija in stavbna struktura. Gre za ozke in dolge parcele, t. i. lamelnega tipa ter globinsko razvito hišo z dvo- do trisosno zasnovo fasade (Primc 1986: 218). Hiše imajo majhna notranja dvorišča, za zadnjimi hišami pa so vrtovi. V sprednjem delu hiš, ki gledajo na Glavni trg, se je nekoč odvijala stanovanjska in trgovska dejavnost, dvorišče je imelo gospodarsko vlogo ter je bilo hkrati tudi komunikacijska povezava z vrtnim delom parcele. Predvideva se, da je bil sestavni del dvorišča tudi vodnjak. Ker je šlo za zasebna dvorišča, ki so bila namenjena izključno stanovalcem in so pripadala enemu samemu objektu, so bila ta zato toliko bolj urejena in tudi tlakovana.

Sčasoma so trgovske in obrtne dejavnosti razširile svoj manipulativni prostor na dvorišča, vendar pa večjo stopnjo degradacije zasledimo na vrtnih parcelah, kjer je prišlo do fizičnega posega v parcelacijsko strukturo. Ljudje so želeli izkoristiti vsak del hiše za stanovanje (tudi kleti) in tako so na vrtovih nastali prostori za parkiranje, dostavna pot za trgovske in gostinske dejavnosti ter pomožni gospodarski objekti, kot so npr. skladišča, drvarnice in garaže.

Po slikah v literaturi iz leta 1988 (Kocuvan Polutnik 1988:

119–120) vidimo, da so vrtovi obdelani in da so med njimi še delno ohranjene lesene ograje. Žal je današnje stanje bistveno drugačno; dvorišča so zapuščena, ograje porušene, travnata površina, ki je nadomestila vrtove, pa neizkoriščena. Dvorišča in vrtovi v starem mestnem jedru Celja so bili skozi zgodovino tesno povezani s hišo in z njenimi stanovalci, danes pa vse bolj prevladuje mnenje, da v mestu primanjkuje zelenih površin, ki bi bila namenjena tudi drugim, bolj socialnim vsebinam (kot so igra, posedanje in druženje).

Leta 1988 je bil prav tako podan predlog ureditve (Kocuvan Polutnik 1988: 122–123) za pričujoče območje, na podlagi katerega smo med 26. in 28. junijem 2008 izvedli terensko delo; območje smo natančno pregledali in dokumentirali obstoječe stanje. Prenova dvorišča je predvidevala obnovo historičnih tlakov, kar je bilo v večji meri tudi izvedeno. Predvideno je bilo sejanje popenjavk ter postavitev klopi za posedanje, tudi to je bilo delno izvedeno; v hodnike objektov so bili nameščeni kontejnerji. Funkcionalna ureditev vrtov je zahtevala, da se cesto iz smeri vrtca zapre z zapornico; ob objektih pa se jo zoži na širino pešpota, vendar ni bilo nič od tega uresničeno.

Del območja vrtičkov, približno eno tretjino njihove dolžine, so hoteli nameniti javnemu programu, vendar tako, da bi ostala tipična parcelacija še vedno razvidna. Preostali dve tre-

* Nives Meštrovič, absolventka na Oddelku za umetnostno zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. 3000 Celje, Veselova ulica 14, E-naslov: nmeastrovic@gmail.com